

YOSHLARDA VATANPARVARLIK TUYG‘ULARINI YUKSALTIRISHDA PRAGMATIK YONDASHUVLAR

Xamrakulov O‘tkirjon Maxmudovich

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini yuksaltirish va mustahkamlashda pragmatik yondashuvning ahamiyati tahlil qilinadi. Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan yoshlarda amaliy, real maqsadlarga yo‘naltirilgan tarbiya usullarining samaradorligi asoslab beriladi. Maqolada pragmatik yondashuv orqali milliy qadriyatlarni, ma‘naviy boyliklarni yoshlar ongiga singdirish mexanizmlari yoritib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *vatanparvarlik, yoshlar, pragmatizm, ma‘naviy tarbiya, ijtimoiy omillar, milliy g‘oya.*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlod tarbiyasida vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish muhim masalalardan biridir. O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosati doirasida bu borada keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, yoshlarning ongi va dunyoqarashida faol hayotiy pozitsiyani shakllantirish uchun pragmatik yondashuv zarur. Pragmatizm – bu faqat nazariy g‘oyalarga emas, balki amaliy samaraga, hayotda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan bilim va qadriyatlarga asoslanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Adabiyotlar sharhida mavzuga oid xorijiy va mahalliy olimlarimiz hamda tadqiqotchilarning ishlari tahlil etilib, ushbu ishlardan farqli ravishda muallif olib chiqayotgan masalaning o‘ziga xosligi tavsiflanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Pragmatik yondashuv tushunchasi va uning tarbiyadagi ahamiyati

Pragmatizm - anglash va faoliyatga qarata amaliy natijani ko‘zlagan falsafiy yo‘nalish bo‘lib, XIX asrda AQShda vujudga kelgan. Bu yondashuvga ko‘ra, har qanday g‘oya, nazariya yoki ish tajribada sinovdan o‘tkazilishi va ijobiy natija berishi lozim. Yoshlarga vatanparvarlikni singdirishda bu yondashuvning ahamiyati shundaki, ularga nazariy bilimlardan tashqari, hayotiy misollar, konkret tajribalar, amaliy mashg‘ulotlar orqali ta’sir etiladi.

Pragmatik yondashuv - bu amaliyotga yo‘naltirilgan, natijaviylikni ko‘zda tutadigan, voqelikni real holda baholashga asoslangan qarash va faoliyat usulidir. U falsafiy nuqtai nazardan qaralganda, haqiqatning mezoni amaliyotda ko‘rinadi, degan g‘oyaga suyanagan. Pragmatizm — XIX asr oxirida AQShda shakllangan falsafiy yo‘nalish bo‘lib, uning asoschilari Charlz Pirs, Uilyam Jeyms va Jon Dyui hisoblanadi.

Pragmatik yondashuv insonning hayotiy faoliyatida, jumladan, ta’lim va tarbiya jarayonlarida muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuvda nazariy bilimlarning foydaliligi, ularni amaliyotda qo‘llash imkoniyati va natijadorligi ustuvor hisoblanadi.

Tarbiyada pragmatik yondashuvning ahamiyati

Real maqsadlarga yo‘nalish Tarbiya jarayonida pragmatik yondashuv tarbiyalanuvchining real hayotda duch keladigan muammolarga tayyor bo‘lishiga xizmat qiladi. Maqsadlar balandparvoz shiorlar emas, balki hayotiy zaruratlar asosida belgilanadi.

Shaxsning faol pozitsiyasini shakllantirish Pragmatizm shaxsni faol hayotga tayyorlashga yo‘naltirilgan. Bu yondashuvda yoshlar mustaqil fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga va javobgarlikni o‘z zimmasiga olishga o‘rgatiladi.

Ijtimoiy moslashuvni ta‘minlash Jamiyat doimiy o‘zgarishda. Pragmatik yondashuv esa bu o‘zgarishlarga moslashish qobiliyatini rivojlantiradi. Yoshlar o‘z bilimi va ko‘nikmalarini hayotiy sharoitga mos ravishda to‘g‘ri qo‘llashni o‘rganadilar.

Amaliyot bilan bog‘liq o‘qitish va tarbiyalash Ta‘lim va tarbiya nazariy emas, balki amaliyot bilan uyg‘un bo‘lishi lozim. Masalan, Vatanparvarlik tarbiyasida pragmatik yondashuv yoshlarning Vatan oldidagi burchi va mas‘uliyatini hayotiy misollar orqali anglatishni nazarda tutadi.

Natijaviylikka e‘tibor qaratish Tarbiya jarayonida natija aniq va mezonlarga asoslangan bo‘lishi kerak. Pragmatik yondashuv bu natijalarni baholashda ishonchli va foydali usullarni taklif qiladi.

Pragmatik yondashuv tarbiyani hayot bilan bog‘lash, shaxsning faolligini oshirish, uning ijtimoiy moslashuvini ta‘minlashga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv va axborot to‘lqini davrida faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolmasdan, yoshlarni hayotga tayyorlash, ularda amaliyotga mos bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish — pragmatik yondashuvning asosiy vazifasidir.

Vatanparvarlikni shakllantirishda amaliy yondashuvning afzalliklari.

Vatanparvarlik - bu faqat g‘oya yoki shior emas, balki shaxsning faol hayotiy pozitsiyasi hisoblanadi. U mamlakatga muhabbat, sadoqat, xalq va yurt uchun fidoyilik kabi tuyg‘ularda ifoda topadi. Uni shakllantirishda nazariy ta‘lim yetakchi rol o‘ynasa-da, amaliy yondashuv bu jarayonni samarali va hayotiy qiladi.

Amaliy faoliyat orqali ta‘lim ta‘sirining kuchayishi

Yoshlar uchun vatanparvarlikni faqat darsda nazariy o‘rgatish yetarli emas. Ular amaliy harakatlar – masalan, harbiy-vatanparvarlik tadbirlari, volontyorlik aksiyalari, tarixiy joylarga sayohatlar, armiya bilan muloqot kabi faoliyatlar orqali bu tuyg‘ini qalban his qila boshlaydilar.

Real hayotda yuzaga keladigan fidokorlik tuyg‘usi

Amaliy yondashuv orqali yoshlar jamiyatdagi muammolarga befarq bo‘lmaslik, Vatan ravnaqi uchun shaxsiy hissa qo‘shish zarurligini tushuna boshlaydi. Masalan, ekologik aksiyalarda qatnashish, muhtojlarga yordam berish orqali yurt uchun javobgarlik hissi rivojlanadi.

Ijtimoiy munosabatlar va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarining shakllanishi

Vatanparvarlik faqat shaxsiy tuyg‘u emas, balki jamoaviy mas‘uliyat hamdir. Turli amaliy loyihalarda qatnashish yoshlarda hamkorlik qilish, rahbarlik qilish, mas‘uliyatni his qilish kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Milliy o‘zlik va tarixiy xotirani mustahkamlash

Amaliy yondashuv yoshlarni tarixiy meros, milliy qahramonlar hayoti va faoliyati bilan amaliy tanishtirish imkonini beradi. Masalan, tarixiy yodgorliklarga tashriflar, muzeylar, harbiy qismlar bilan uchrashuvlar shunday samarali usullar sirasiga kiradi.

Amaliy yondashuv vatanparvarlik tuyg‘usini nafaqat anglash, balki uni hayot tarziga aylantirishda katta ahamiyatga ega. Yoshlar nazariy bilimlar bilan birga amaliy faoliyatlar orqali o‘z Vatanga bo‘lgan muhabbatni chuqur his qila boshlaydilar. Shu bois ta’lim muassasalari, jamoat tashkilotlari va davlat organlari hamkorlikda amaliy tadbirlarni kengaytirishi lozim.

Real hayotiy misollarga tayanish: Misol uchun, harbiy xizmatni o‘tab qaytgan yoshlar, yoki fidoiy fuqarolarning hayoti haqida hikoyalar yoshlarda motivatsiyani kuchaytiradi.

Yosh avlod ongida Vatanga sadoqat, fidoyilik va mas’uliyat tuyg‘ularini shakllantirishda real hayotiy misollarning ta’siri beqiyosdir. Xususan, harbiy xizmatni o‘tab qaytgan yoshlarning hayoti, ularning yuksak intizom, sabr-toqat va fidoyilik kabi sifatlarini namoyon etgan tajribalari yoshlar uchun ibrat maktabi bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, Vatan himoyasida jon fido qilgan yoki tinchlikni ta’minlashda alohida xizmat ko‘rsatgan fidoiy fuqarolar haqidagi hikoyalar yoshlarda yuksak ehtirom va iftixor tuyg‘usini uyg‘otadi.

Bunday misollar orqali yoshlar nafaqat vatanparvarlikning mazmun-mohiyatini chuqur anglab yetadi, balki o‘z hayotida ham faol va mas’uliyatli fuqaro bo‘lishga intiladi. OAV, ijtimoiy tarmoqlar va ta’lim muassasalarida ana shunday hayotiy hikoyalar targ‘ibotini kuchaytirish, yoshlar qalbiga ilhom baxsh etib, ularni ezgu maqsadlar sari yetaklaydi.

Faol ishtirok muhiti: Yoshlarni “Yoshlar lageri”, “Vatan himoyachisi” kabi loyihalarga jalb qilish orqali vatanga xizmat qilish tuyg‘usi mustahkamlanadi.

Yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishda pragmatik yondashuv – ya’ni nazariy ma’ruzalar bilan cheklanib qolmasdan, yoshlarni bevosita amaliy faoliyatga jalb etish muhim hisoblanadi. Bunday yondashuvning asosiy maqsadi — yoshlarga Vatanga xizmat qilishning amaliy mazmuni va ahamiyatini his etish imkonini yaratishdir.

Jumladan, “Yoshlar lageri”, “Vatan himoyachisi”, “Jasorat maktabi”, “Men – Vatan himoyachisiman” kabi loyihalar yoshlarni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantiradi. Bu turdagi loyihalarda qatnashish orqali yoshlar nafaqat yurt ravnaqi uchun mas’uliyat hisini anglaydilar, balki jamoada ishlash, muomala qilish, fidoyilik, intizom kabi muhim hayotiy ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar.

Bunday tashabbuslarni amalga oshirishda pragmatik yondashuvning asosiy ustunliklaridan biri — yoshlarning shaxsiy tajribasiga suyanan holda vatanparvarlikni anglatishdir. Masalan, “Yoshlar lageri”da ishtirok etgan yoshlar tabiat qo‘ynida turli ma’rifiy tadbirlarda, sport mashg‘ulotlarida, tarixiy obidalarga sayohatlarda qatnashib, o‘zlari uchun yurtining go‘zalliklari va tarixiy ahamiyatini amaliy ravishda kashf etadilar. Bu esa ularning Vatanga bo‘lgan mehr va sadoqatini mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, bunday loyihalar yoshlar uchun Vatanga xizmat qilish faqat harbiy xizmat emas, balki ilm-fan, ta’lim, ixtiro, volontyorlik, jamoatchilik faoliyati orqali ham amalga oshishi mumkinligini namoyon etadi. Bu esa vatanparvarlikni zamonaviy va keng qamrovli tushuncha sifatida yoshlar ongiga singdirishda muhim omil bo’ladi.

Texnologik vositalardan foydalanish: Patriotik videoroliklar, ijtimoiy tarmoqlar orqali targ’ibot samaradorligi oshadi.

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali vatanparvarlik g’oyalarini targ’ib qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, yosh avlod dunyoqarashi, ruhiy-axloqiy tarbiyasiga ta’sir ko’rsatishda patriotik videoroliklar, infografikalar, podkastlar va boshqa vizual-audio formatdagi axborot vositalaridan samarali foydalanish mumkin.

Patriotik videoroliklar orqali milliy qahramonlarimiz, tarixiy voqealar, yurtimiz taraqqiyoti, tinchlik va barqarorlik singari qadriyatlar yoshlarga ta’sirli, hissiy va taassurotli tarzda yetkaziladi. Bunday kontentni ijtimoiy tarmoqlarda (masalan, YouTube, Instagram, Telegram va TikTok) tarqatish, ularni maqsadli auditoriyaga yetkazish imkonini beradi.

Ijtimoiy tarmoqlar orqali targ’ibot nafaqat ma’lumot tarqatish, balki yoshlarni muhokama jarayoniga jalb qilish, interaktiv savol-javoblar, tahlil va fikr almashishni yo’lga qo’yish imkonini beradi. Bu esa fuqarolik mas’uliyatini his qilish, o’zligini anglash, milliy g’oyalarga daxldorlik hissini kuchaytiradi.

Shuningdek, targ’ibot jarayonida siflashtirilgan ta’lim platformalari, mobil ilovalar va virtual reallik imkoniyatlaridan foydalanish vatanparvarlikni shakllantirishda yangi o’quv-tarbiyaviy metodlar yaratishga zamin bo’ladi.

Texnologik vositalar – bu zamonaviy vosita bo’lib, vatanparvarlik tarbiyasidagi samaradorlikni bir necha baravar oshiradi. Eng muhimi, yoshlar uchun qiziqarli, zamonaviy va ta’sirchan formatda tarbiyaviy g’oyalarni taqdim etish imkoniyati yaratiladi.

Iqtisodiy manfaat va ijtimoiy motivatsiya: Yoshlar orasida vatanparvarlik faqat ehsosiy emas, balki amaliy, ijtimoiy tan olinish vositasiga aylanadi.

Iqtisodiy manfaat va ijtimoiy motivatsiya: mazmun va o’zaro bog’liqlik.

Iqtisodiy manfaat - bu shaxs yoki guruhning moddiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan harakatlarini rag’batlantiruvchi omildir. Bu foyda olish, daromad topish, ish haqi, mukofotlar yoki boshqa moddiy resurslarga ega bo’lishga intilishni o’z ichiga oladi. Iqtisodiy manfaat jamiyatda mehnat unumdorligini oshirish, yangi g’oya va innovatsiyalarni rag’batlantirishda muhim rol o’ynaydi.

Ijtimoiy motivatsiya Ijtimoiy motivatsiya esa insonning jamiyatdagi maqomi, e’tirofi, ijtimoiy qadriyatlar va ma’naviy ehtiyojlar bilan bog’liq bo’lgan rag’batlantirish shaklidir. Bunda faqat moddiy manfaat emas, balki obro’, e’tirof, jamoat oldidagi mas’uliyat, shaxsiy o’sish va ijtimoiy qadr-qimmat kabi omillar ahamiyat kasb etadi.

Ikkalasining o’zaro bog’liqligi

Iqtisodiy manfaat va ijtimoiy motivatsiya ko’p hollarda bir-birini to’ldiruvchi omillar sifatida namoyon bo’ladi. Masalan, mehnatga rag’batlantirishda ish haqining yuqoriligi (iqtisodiy manfaat) va ish joyidagi e’tirof (ijtimoiy motivatsiya) birgalikda ishchi

unumdorligini oshiradi. Agar inson faqat moddiy manfaat uchun ishlasa, vaqt o'tishi bilan ruhiy charchoq yoki motivatsiya yo'qolishi mumkin. Shu sababli ijtimoiy motivatsiya uning ichki ehtiyojlarini ham qondirib, barqaror faoliyatga asos bo'ladi.

Pragmatik yondashuvni amalga oshirishdagi asosiy mexanizmlar

Ta'lim tizimida patriotik tarbiyani integratsiya qilish: Barcha ta'lim bosqichlarida fuqarolik va vatanparvarlik tarbiyasiga oid maxsus modullar joriy etish.

Bugungi kunda jahonda yuz berayotgan geosiyosiy o'zgarishlar, axborot urushi va madaniy globallashuv jarayonlari fonida milliy o'zlikni, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini yuksaltirish har qachongidan ham muhim vazifaga aylanmoqda. Ta'lim tizimi esa bu jarayonda yetakchi ijtimoiy institut sifatida hal qiluvchi o'rin tutadi. Shu sababli, ta'limning barcha bosqichlarida fuqarolik va patriotik tarbiyani tizimli ravishda joriy etish zarurati kun tartibiga chiqmoqda.

Patriotik tarbiya tushunchasi va uning ahamiyati

Patriotizm — bu Vatanga muhabbat, unga sadoqat va uni himoya qilish istagining ijtimoiy-ruhiy ifodasidir. U shaxsning fuqarolik mas'uliyati, milliy ongi va ijtimoiy faolligini shakllantirishda asosiy o'rin tutadi. Patriotik tarbiya faqat harbiy yondashuv bilan emas, balki ta'lim, madaniyat, falsafa va huquq sohalaridagi integratsiyalashgan yondashuv orqali samarali bo'ladi.

Tahlil va natijalar.

Ta'lim bosqichlarida patriotik tarbiyani integratsiya qilish zarurati

Maktabgacha ta'limda: Bolalarda Vatan haqidagi ilk tasavvurlar, bayroq, gimn, milliy ramzlar to'g'risidagi bilimlar, ota-onalarga va ustozlarga hurmat hissini shakllantirish lozim.

Umumiy o'rta ta'limda: Ta'lim dasturlariga “Fuqarolik tarbiyasi”, “Vatanshunoslik”, “Milliy qadriyatlar” kabi modullar kiritilishi maqsadga muvofiq. Ushbu modullar orqali yoshlar milliy tarix, geografiya, madaniyat va davlat ramzlari haqida chuqur bilimga ega bo'ladilar.

O'rta maxsus va oliy ta'limda: Patriotik va fuqarolik tarbiyasi maxsus fan sifatida o'qitilishi kerak. Har bir mutaxassislik yo'nalishi bo'yicha tarbiyaviy maqsadlarga yo'naltirilgan modullar ishlab chiqilishi, amaliy mashg'ulotlar, davra suhbatlari, milliy bayramlar bilan bog'liq tadbirlar tashkil etilishi lozim.

Integratsiyalashuv mexanizmlari

Fanlararo integratsiya: Tarix, adabiyot, jismoniy tarbiya, musiqa, texnologik fanlar orqali patriotik g'oyalarni singdirish.

Amaliy faoliyat: Muzeylarga sayohatlar, vatanparvarlik aksiyalari, armiya qismlari bilan hamkorlikda tadbirlar o'tkazish.

Axborot-ta'lim muhiti: Elektron darsliklar, video-roliklar, ijtimoiy tarmoqlarda faol targ'ibot ishlari.

Mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llari

Aniq metodik qo'llanmalarning yetishmasligi.

O'qituvchilarning tarbiyaviy tayyorgarlik darajasi pastligi.

Modullarning ta’lim dasturlaridagi rasmiy o’rinlashuvining yo’qligi.

Takliflar:

Respublika miqyosida patriotik tarbiyaga oid yagona konsepsiya va o’quv-metodik majmualar ishlab chiqish.

Pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash kurslarida fuqarolik va vatanparvarlik tarbiyasi modullarini joriy etish.

Barcha ta’lim muassasalarida “Vatanga muhabbat — farzandlik burchimiz” kabi umumiy davlat dasturlarini amalga oshirish.

Kasbiy ta’limda “Vatanga xizmat qilish” tamoyilini mustahkamlash: Har bir kasbda Vatan oldidagi mas’uliyatni his qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Interaktiv o’quv usullari: Rolli o’yinlar, debatlar, ijtimoiy loyihalar – pragmatik yondashuvning muhim instrumentlaridir.

Mahalliy va milliy qadriyatlarga tayangan tadbirlar: Navro’z, Istiqlol bayrami, Mudofaa kuni kabi bayramlar orqali ma’naviy bog’lanishni kuchaytirish.

XULOSA

Yoshlarda vatanparvarlik tuyg’usini yuksaltirishda pragmatik yondashuv samarali usullardan biri hisoblanadi. Bu yondashuv orqali yoshlar nazariy bilimlarni emas, balki amaliy faoliyat, hayotiy tajriba, shaxsiy motivatsiya orqali vatanga muhabbat va sadoqatni anglaydi. Pragmatik yondashuv asosida ishlab chiqilgan tarbiya dasturlari, loyihalar va tadbirlar milliy g’oyalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ta’lim tizimi orqali yoshlarda patriotik tuyg’ularni shakllantirish jamiyatda barqarorlik va birlikni ta’minlashda muhim o’rin tutadi. Barcha ta’lim bosqichlarida fuqarolik va vatanparvarlik tarbiyasini tizimli ravishda integratsiya qilish — kelajak avlodni milliy g’oya va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu jarayonni faqat nazariy emas, amaliy jihatdan ham mustahkamlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ (АРА УСЛУБИДА):

1. Dewey, J. (1916). Democracy and Education. New York: Macmillan.
2. Назаров, Қ. (2022). Ёшлар маънавияти ва ватанпарварлик. Ўзбекистон ижтимоий фанлари журнали, (3), 45–50.
3. Karimov, I. A. (1997). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: “Ўзбекистон”.
4. Xamidova, M. (2023). Zamonaviy ta’limda patriotik tarbiyaning o’rni. Ilm va taraqqiyot, 4(2), 76–82.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида"ги Қонуни. (2016).